

STARI GRAD BIJELA STIJENA, GRADITELJSKA CJELINA LOKACIJA – CAZIN

Podaci o dobru

Lokacija

Grad se nalazi u mjestu Stijena, lijevo od ceste Cazin-Bosanska Krupa, i udaljen je od Cazina oko 10 km. Smješten je na kraju naselja, na njegovom najvišem dijelu, koji se pruža djelomično na istoj zaravni od juga ka sjeveru. Na krajnjem sjevernom dijelu platoa, koji je sa sjeverne strane omeđen strmom padinom, a sa zapada koritom rječice Horljave, izgrađen je grad. Gradu je lahko pristupiti sa istočne i južne strane na kojoj se nalaze kapije starijeg i novijeg dijela utvrđenja do kojih vode seoski putevi. Haremi sa starijim nišanima nalaze se preko puta ulaza u grad. U blizini grada nalazi se vjerski centar mjesta Stijene sa novoizgrađenom džamijom.

Historija

Villa Stina se spominje u povelji kralja Karla Roberta izdanoj 9. XII 1330. godine. Prema njoj se može zaključiti da grad Stina tada još nije postojao, a mjesto je bilo nenastanjeno i zvalo se Pusta Stina (impopulosa) (Truhelka, 1904, 58; Vego, 1957, 109). O ovom utvrđenju ima malo historijskih podataka. U literaturi se često javlja pod imenom Stina. Vlasnici Stine od 1483. do 1553. godine su bili knezovi Babonići-Blagajski. Naime, to su godine koje se javljaju u historijskim izvorima. Obitavali su u Ostrošcu, a Stinom su upravljali kastelani. Već 1514. godine u Stini je postojao franjevački samostan (Lopašić, 1943, 22, 102; Vego, 1957, 110). U gradu Stini 1563. godine bilo je osam, a 1572. dvanaest vojnika-stražara koji su primali kraljevsku plaću (Lopašić, 1943, 103; Truhelka, 1904, 58). Otprilike u to vrijeme nadvojvoda Ernest je naredio da se grad Stina poruši, jer mu se lahko primicalo do kapije, a okolišni kraj odasvud ga je nadvisivao, tako da je i manja četa mogla na njega jurišati (Truhelka, 1904, 58-59). Godine 1575. Osmanlije su lahko zauzele Stinu, kao prvo utvrđenje u cazinskom kraju, a u naredne dvije godine pali su Bužim, Cazin i najposlije Ostrožac. Od tada je u gradu Stini sjedio dizdar (Lopašić, 1943, Kreševljaković, 1953, 32; Vego, 1957, 110). U Stini je vjerojatno podignuta i prva džamija u ovom kraju (Kreševljaković, 1934, 15). Oko 1570. godine osnovan je Kamengradski kadiluk u okviru Bosanskog sandžaka za nahije u porječju Sane. Tokom narednih decenija, sve do osvajanja Bihaća 1592. godine, osvojene teritorije i gradove u Pounju i preko rijeke Une osmanska uprava je pripajala ovom kadiluku, tako da je njemu pripao i grad Stina (Šabanović, 1982, 175, 181). Osnivanjem Bihaćkog sandžaka, u kojem je uvijek prevladavala krajiško-kapetanijska uprava, osnovan je i Bihaćki kadiluk. Tokom XVII stoljeća njemu su pripojeni svi gradovi u Pounju. U XVIII stoljeću Bihaćki kadiluk se ograničavao na teritoriju oko Bihaća, a svi ostali gradovi preko Une, tj. sjeverno od lijeve obale, pripali su Kamengradskom kadiluku (Šabanović, 228, 230). U XIX stoljeću grad Stina, unutar Bosanskog pašaluka, pripadao je kajmekamluku (okragu) bihaćkom, a mudirluku (srezu) Cazin ili Ostrožac (Šabanović, 1982, 233).

Prema ugovoru o granicama između osmanskih posjeda u Krajini i susjednoj Hrvatskoj iz 1625. godine, u svim gradovima koje su držale Osmanlije u Krajini, a među njima i u Stini, postojale su vojne posade (Lopašić, 1943, 31). Tokom 1626. godine grad je popravljan.

U bujruhdiji bosanskog vezira Abaza Mehmed-paše od 3.III 1629. godine Stina se navodi kao sjedište kapetana, što znači da je u ovom kraju prije te godine bila osnovana kapetanija sa sjedištem u Stini (Kreševljaković, 1991, 109).

Nakon sklapanja mira između Porte i Austrije 1635. godine grad Bila Stina je ostao u rukama Porte (Truhelka, 1904, 58). Godine 1641. u Stini je bio neki Muharem, koji je bio na glasu kao harambaša (Kreševljaković, 1953, 32). Krajišnici iz Hrvatske, četujući krajem, 1687. godine popalili su gradove Stinu i Jezerski (Truhelka, 1904, 58). Tokom 1685. i 1687. godine vojska iz Karlovca je nekoliko puta napadala i pustošila ovaj dio Krajine, a naročito je napadala Stinu i Cazin (Lopašić, 1943, 104). Gradovima Stinom i Krupom 1694. godine zapovijedao je Ramadan-aga Badanjkić ili Badnjević (Badan-zade) iz porodice kapetana i dizdara u Krupi. U to vrijeme Stina je bila u sastavu Krupske, a od XVIII stoljeća, do 1835. godine, Ostrožačke kapetanije koja je osnovana u drugoj polovini XVII stoljeća. Godine 1756. posada se sastojala od azapa na čijem čelu je bio aga Šaban (Kreševljaković, 1953, 32; isti, 1991, 97). Novi grad je sazidan 1771. godine. To je najtvrdi grad koji su Osmanlije sagradile u Bosni (Kreševljaković, 1953, 32). Pri popisu vojne opreme 1833. godine u gradu Stini bilo je 7 topova i nešto alata. Popisivač je pribilježio da je vrata magacina razvalio narod i odnio municiju (Kreševljaković, 1952, 177). Krajem XIX stoljeća (1890) Lopašić je napisao da je grad "jako oštećen" (Lopašić, 1943, 102).

2. Opis dobra

Cjelinu čine dva grada: srednjovjekovni i osmanski. Ulazom u pregradnom zidu između njih oni su povezani u jednu cjelinu, tako da se znatno manja artiljerijska tvrđava Novog grada nadovezuje na stariji dio grada. Cijelo utvrđenje zauzima površinu od oko 6.086 m². Od toga Stari grad zauzima površinu od otprilike 4.522 m², a Novi grad od 1.564 m². Stari grad je sagrađen iznad korita potoka Horljave, a istočno od njega podignut je 1771. godine Novi grad.

Stari grad, koji je građen u predosmanskom periodu, ima oblik nepravilnog šestougla. Sjeverni zid je dugačak oko 113 m, zapadni oko 100 m, južni oko 70 m i istočni oko 30 m. Na jugozapadnom uglu grada nalazi se bastion nepravilne četverougaoone osnove, a sjeverozapadni ugao je prelomljen u vidu bastiona. Prema tlocrtu grada i prelomljenim linijama bedema može se zaključiti da je građen dosta kasno, kao i neki drugi gradovi u Krajini. U dokumentima se javlja pred kraj XV stoljeća. Bedemi Starog grada, prema Truhelkinom mišljenju, nisu ni tvrdi ni visoki (Truhelka, 1904, 59). Još uvijek su tanki, tj. debeli su do 1,5 m. Na kuli na jugozapadnom uglu grada bridovi su vertikalni i fino obrađeni. Na najgornjem dijelu vidi se pregradnja. U tom dijelu nalazi se i petougaooni otvor uokviren tanjim pločama. Isti takav otvor nalazi se na unutrašnjoj strani bastiona na jugozapadnom uglu Novog grada, što znači da je kula u starom dijelu grada kasnije (XVIII stoljeće) izmijenjena.

Istočno od kule u južnom bedemu ulaz je lučno nadsveden. Donji dio kapijskog okvira je građen od većih kamenih dobro obrađenih blokova. Na jednom od tih blokova isklesan je lik neke ptice. Na nekoliko mjesta na bedemu oko jugoistočne kule i na samoj kuli upotrijebljen je kamen donesen sa nekih ranijih objekata. Bešlagić smatra da su to ostaci stećaka (Bešlagić, 1971, 72).

Unutar Starog grada, uz južni zid ruševina zgrade sa dvije pregrade, krajem XIX stoljeća nalazila se džamija, a uz sjeverni zid ostaci triju manjih zgrada, poredanih jedna do druge. U prvoj polovini XX stoljeća u utvrđenju su zatečeni džamija, mekteb i škola otvorena 1929. godine (Kreševljaković, 1934, 14).

Pri obilasku utvrđenja u decembru 2004. godine u Starom gradu su nađena dva objekta - napuštena džamija i jedna od zgrada uz sjeverni zid, a u Novom gradu se nazire šut od srušene škole.

Džamija

Nije poznato kada je u Starom gradu sagrađena prva džamija. Prema usmenoj predaji, tu je sagrađena najstarija džamija u Krajini (Kreševljaković, 1934, 15; Bećirbegović, 1990, 131). Sadašnja građevina je podignuta polovinom XIX stoljeća. Prepravke na njoj su izvršene 1956. godine (Bećirbegović, 1990, 131). Dimenzije džamije su 11,4 x 9,8 m, a orijentirana je u pravcu sjeverozapad-jugoistok. Građena je od klesanih kamenih kvadera neravne površine. Svi zidovi su debeli 0,8 m osim ulaznog i čoškova koji mu pripadaju na početku susjednih zidova, koji je deo 0,5 m. Džamija je omalterisana i obojena bijelom bojom. Drveni pokrov na četverovodnom krovu zamijenjen je 1956. godine crijepom. Na dužim stranama su dva niza od tri prozora, a na kraćim od dva prozora. Bridovi prozora su lijepo obrađeni, tj. obloženi su pažljivo klesanim kamenom. Iznad prozora, na kamenoj fasadi, naziru se polukružni lukovi-iznad gornjeg ruba prozora postavljene su grede. Dvokrilna vrata džamije nalaze se desno od munare na sjeverozapadnom zidu. Bila su drvena i izrezbarena. Zamijenjena su običnim metalnim vratima.

Džamija je prvobitno imala drvenu munaru koja je izlazila iz krova. Tokom 1956. godine zamijenjena je novom prigradenom munarom na vanjskom kamenom postolju. Munara se nalazila na sjeverozapadnoj strani, blizu sjeverozapadnog ugla zgrade, lijevo od ulaza. Munara ima postolje, dimenzija 2x2 m, izgrađeno od dobro klesanog kamena. Vitka drvena munara, koja ima oblik kao kamena, građena je od vertikalno postavljenih dasaka. Na munari je otvorena galerija čiji se izlaz nalazi na jugoistočnoj strani. Vrh munare je u obliku kupe, pokriven limom. Na sjevernom zidu kamenog postolja je uzidana kamena ploča sa tarihom koji je neobjavljen.

U unutrašnjosti džamija je visoka 5,5 m, dugačka 10,3 m, a široka 8,20 m. Džamija ima dva nivoa. U prizemlju je trijem (8,2x3 m) i svijetli prostor za molitvu (6x3 m) sa mihrabom i drvenim minberom.

Konstrukcija mahfila preko dva zida produžava se i iznad trijema. Prednji mahfil pokriva otprilike polovinu prostora za molitvu, ali pošto je produžen i iznad trijema, njegova dubina od 7 m je veća od dubine osnovnog prostora. Površina mahfila iznosi 64 m², a prizemlja 51 m². Ovim novim povećanjem prostora za molitvu postignut je novi kvalitet prostora, da ova džamija srednje veličine ima dosta veliki prostor za molitvu od 120 m² (Bećirbegović, 1990, 62, 131. 179). Stepenicama iz trijema penje se na mahfil sa kojeg se i pristupa munari.

Džamija je ograđena tankim kamenim zidom unutar kojeg se nalazi harem.

Uz sjeverni zid tvrđave nalazi se objekt zidan od kamena, pravougaone osnove, dimenzija oko 9x8 m. Ova kuća je vjerojatno zidana kada i džamija. Način zidanja je isti kao i obrada prozora. S obzirom na to da je sagrađena na blagoj padini, sjevernim dijelom je ukopana. Pročelje sa dva prozora u gornjoj polovini fasade je okrenuto jugu. U kuću se ulazi sa zapadne strane. Uz ulaz je kasnije prizidan "trijem" ili neka prostorija koja je građena od tesanih kamenih kvadera i betona i izlazi van gabarita kuće. Krov je na četiri vode, pokriven crijepom. Drvena krovna konstrukcija je djelomično istruhla, a na pojedinim dijelovima nedostaju crijepovi. Zapadno od kuće nalazi se betonska cisterna. Svi dijelovi građeni od betona, kao i krov, vjerojatno su prepravke rađene tokom druge polovine XX stoljeća.

Novi grad je bio vezan zapadnim zidom sa ulazom i bastionima za Stari grad. Novi grad ima oblik nepravilnog četverougla opasanog stranicama dugim 25, 30, 30 i 24 m. Unutar bedema njegova površina iznosi 1.564 m². Na četiri ugla nalazile su se tabije, na istoku 2 osmougone, na jugozapadu petougona, a na sjeverozapadu šestougona, zasvedene sedrenim svodom. Bedemi su građeni od lijepo tesanog kamena i debeli su do 3 m. Gornji dio bedema je poravnat i na njegovoj vanjskoj strani podignuti su zidovi sa puškarnicama. Ulaz u grad predstavlja uobičajena lučno zasvedena kapija u bedemu. Kapija je bila uokvirena četveouganim okvirom od pravilno klesanog kamenja. Iznad kapije je bila maškula, koje danas nema. Iznad ulaza nalazi se kamena ploča, veličine 30 x 50 cm, sa uklesanim natpisom na turskom jeziku, pisanim jednostavnim neshom: "Neka je od srca i duše neograničena hvala čistom Stvoritelju, A potom donesi salavat na vjerovjesnika (Muhameda), ako ga voliš, pa ni on tebe neće zaboraviti na dan suđenja. Uz pomoć Istinitog neka se stalno povećava ugled Mustafe padišaha(1) i neka mu je vladavina uvijek pomognuta. Godine hiljadu stotina osamdeset i pete 1185." (1771) "Sastavio Mustafa. Događa se ono što Alah hoće" (Mujezinović, 1982, 78-79). Sa unutrašnje strane bedema kapija je, također, lučno uokvirena ali od priklesanog kamena od kojeg su građeni bedemi. Na vrhu bedema, iznad kapije sa vanjske i unutrašnje strane, vide se nosači maškule koja je srušena. U dnu sjevernog bedema, uz sjeveroistočni bastion, bio je dosta zasut manji otvor za bijeg posade niz padinu sa te strane grada u slučaju opasnosti.

Najbolje je sačuvana jugoistočna tabija. U nju se ulazilo iz unutrašnjosti grada, na visini od nekoliko metara. Sada je taj dio zatrpan naslagama šuta i zemlje, pa se ne zna kakav je bio prilaz ovom ulazu. Svod u unutrašnjosti tabije je kupolni, a građen je od sedre. Na dvorišnoj strani bastiona, okrenuta tako da brani ulaz sa unutrašnje strane u grad, nalazi se petougona toparnica. Na unutrašnjim zidovima

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U postupku koji je prethodio donošenju konačne odluke o proglašenju izvršen je uvid u akte o zaštiti dobra i utvrđeno je:

- da je Graditeljska cjelina-Stari grad Bijela Stijena u Stijeni Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR BiH broj 1096 od 28. XII 1951. godine stavljena pod zaštitu države. Rješenjem broj 02-845-3 od 18.IV 1962. godine upisana je u registar nepokretnih spomenika kulture pod rednim brojem 131.
- na listi nacionalnih spomenika nalazi se pod imenom Srednjovjekovni grad i Tvrđava Vranduk pod brojevima 168 i 171.
- u Prostornom planu faza B-valorizacija od 1980. do 2002. godine srednjovjekovni i osmanski grad Stina ubraja se u II kategoriju.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi nisu vršeni.

5. Sadašnje stanje dobra

U cjelini dobro je u vrlo lošem stanju. Na pojedinim mjestima bedemi se naziru samo pri dnu. Na većini bedema koji se još drže oplata od priklesanog ili klesanog kamena je otpala ili je skinuta. Primijećeno je da su starije kuće u gradu i naselju građene od tog kamena. Južni bedem Starog grada ima donekle sačuvanu vanjsku oplatu u dužini od oko 30 m, mjereno od kule na jugozapadnom uglu. Preostalih 15 metara do zidina Novog grada je ogoljeno. Vidi se jezgro bedema, a na 10-ak metara je ostala samo njegova donja polovina. Bedem Novog grada je sa južne prilazne strane bolje očuvan nego ostali dijelovi. Na pojedinim dijelovima tabija oplata zidova je otpala. Napuštena džamija i kuća nisu održavane.

Tekst i slike obradio: Igor Pečenkovic dipl.ecc.hot.

Izvori: JU „Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa Bihać“ popisni registar, „Stari gradovi Unsko-sanskog kantona“ Zavod za zaštitu kulturnog naslijeđa Bihać i Muzej Unsko-sanskog kantona, februar 2009, internet, <http://old.kons.gov.ba/>

